

Prek horoskopa ali vremenske napovedi do znanja o slovenskem jeziku in jezikovni rabi¹

Mira Krajnc Ivič

Filozofska fakulteta, Univerza v Mariboru, Slovenija, mira.krajnc@um.si

DOI: <https://doi.org/10.18690/um.ff.12.2022.11>

ISBN: 978-961-286-669-3

V procesu pridobivanja/razvijanja (kritične) jezikovne sporazumevalne zmožnosti in bralne pismenosti slovenščine kot drugega ali tujega jezika, a tudi kot prvega, je znanje o besedilnih skupinah, kot sta vremenska napoved in horoskop, nujno, da lahko govorimo o (kritični) jezikovni sporazumevalni zmožnosti uporabnika, uporabnice/govorca, govorce nekega jezika. Tovrstno znanje mu, ji omogoča prepoznavanje besedilne vrste in njeno rabo, torej vključevanje v komunikacijske procese neke jezikovne skupnosti.

Ključne besede: besedilne vrste, vremenska napoved, horoskop, slovenščina kot drugi in tuji jezik, kritična sporazumevalna jezikovna zmožnost.

In the process of acquiring the language communicative ability and reading literacy of Slovene language as a second and foreign language, but also as a first language, crucial in order to be able to speak of speaker's critical language communicative ability of a particular language is the knowledge of genres, i.e. weather forecast and horoscope. This sort of knowledge enables the student to recognize genres and its usage, therefore integration in communication process of a particular language community.

Keywords: genre, weather forecast, horoscope, Slovene as a second and foreign language, critical language communicative ability.

¹ Prispevek je nastal v okviru Raziskovalnega programa št. P6-0156 (*Slovensko jezikoslovje, književnost in poučevanje slovenščine*, vodja programa prof. dr. Marko Jesenšek), ki ga je sofinancirala Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

1 Uvod

Pridobivanje znanja prvega jezika je del socializacijskih procesov, pridobivanje oziroma razvijanje (kritične²) sporazumevalne jezikovne zmožnosti, katere del je tudi bralna pismenost, v drugem ali tujem jeziku zato vključuje tudi spoznavanje načinov življenja (kulture) in sistemov vrednot neke druge skupnosti. Besedilne vrste kot produkti ustaljenih jezikovno-vedenjskih vzorcev učečemu se, učeči se nosijo informacije o jezikovni rabi, življenju in vrednotah te skupnosti, zato je znanje o besedilnih vrstah za katerega koli govorca ali govorko nekega jezika nujno. Raziskovalci (npr. Köster, Jesenšek) poučevanja nemščine kot drugega ali tujega jezika prav za horoskop ugotavljajo, da je zaradi neobsežnosti, vsebinske in oblikovne ustaljenosti, vizualne preglednosti in (medijske) razširjenosti zelo primeren za obravnavo. Te značilnosti pa veljajo tudi za vremensko napoved, ki je za razliko od horoskopa – ta ima funkcijo zabavanja naslovnika – informativna medijska besedilna vrsta z uporabno vrednostjo. Dodatna motivacija za izbor teh besedilnih vrst je posameznikova hkratna raba več jezikov/kodov za razumevanje nekega besedila, lahko tvorjenega v neznanem jeziku, saj znano najde v novi obliki (prim. Sketa 2011: 26), kar lajša učenje. Neločljiva povezanost oblike in pomena/smisla pri poučevanju jezika sili k uravnoteženemu posvečanju obema. S poudarjanjem komunikacijsko-pragmatičnega in semantičnega vidika pri obravnavi izbranih besedilnih vrst prispevek sledi težnji po preraščanju slovničnega učnega načrta in prispeva h komunikacijskemu poučevanju tudi v globini (prim. Skela 2011: 13).

Obe izbrani besedilni vrsti razvijata bralno razumevanje kot ene od petih jezikovnih spretnosti, zato prispevek vsebuje kratko opredelitev bralne pismenosti in njenih gradnikov.³

2 Sporazumevalna jezikovna zmožnost

2.1 V slovenističnem jezikoslovju razvoj pojmovanja in poimenovanja sporazumevalne jezikovne zmožnosti prikaže M. Bešter (2011: 113–120).

² Izraz *kritičen* se ne nanaša na ozaveščanje ideološke pripadnosti uporabnika/uporabnice nekega jezika in posledično družbene (ne)moči, temveč na zmožnost poglobljenega vpogleda v besedilo in njegovega interpretiranja ob hkratnem dopuščanju možnosti, da interpretacija lahko odstopa od tvorčevega/tvorkinega načrtovanega učinkovanja besedila.

³ Motivaciji za učenje jezika prispevek ne namenja pozornosti.

Ta ji pomeni zmožnost kritičnega sprejemanja in tvorjenja raznovrstnih besedil. Po Bachmanu in Palmerju povzame model sporazumevalne jezikovne zmožnosti, ki jo sestavljata strateška zmožnost in jezikovno znanje/zmožnost.⁴ Prvo avtorja razumeta kot niz metakognitivnih sestavin, ki omogočajo odločanje, izbiranje, načrtovanje komunikacijskih ciljev ter načinov druge, tj. jezikovne zmožnosti. To sestavljata organizacijsko in pragmatično znanje. Dela organizacijskega znanja sta slovnično in besedilno/diskurzivno znanje, dela pragmatičnega pa funkcijsko in sociolingvistično. Prvega razumeta kot tvorčevo, tvorkino zmožnost opravljanja govornih/komunikacijskih dejanj in naslovnikovo, naslovnično zmožnost razumevanja ilokucijske sile izrekov oziroma, po mojem mnenju, gre za zmožnost prepoznavanja verjetno predvidenega perlokucijskega učinka. Sociolingvistično znanje pa predstavlja poznavanje jezikovno-vedenjskih družbenih konvencij, zaradi katerih je (jezikovno) komuniciranje v nekem kontekstu mogoče in sprejemljivo. V okvir tega znanja avtorji in avtorice med drugim uvrstijo občutljivost za rabo jezikovnih zvrsti, a poznavanje besedilnih skupin⁵ ne sodi le v okvir jezikovne zmožnosti, kot velja prepričanje, temveč tudi k strateški zmožnosti.

2.2 Po mnenju J. Vogel (2014: 12) šele model kritične sporazumevalne zmožnosti posamezniku omogoča, da z razvijanjem kritičnega mišljenja samoiniciativno in neodvisno deluje v družbenem, političnem in kulturnem kontekstu katerekoli diskurzivne skupnosti. To pomeni, »da se sporazumevanje⁶ in širše jezikovno delovanje ne obravnavata več kot zgolj kognitivna spretnost in veščina, temveč kot kulturna in družbena praksa, ki ima vsaj toliko kot s kodom in veščinami opraviti z ideologijami, identitetami in vrednotami« (p. t.). Avtorica tako poveže jezikovno znanje (slovnično, slovarsko in besedilno) z družbeno-kulturnimi danostmi.

⁴ Avtorica pri sklicevanju na jezikovno sestavino jezikovne sporazumevalne zmožnosti uporablja dvojnično poimenovanje jezikovno znanje oziroma jezikovna zmožnost. V prispevku uporabljam le jezikovna zmožnost.

⁵ V prispevku kot nadpomenko besedilnim vrstam in drugim poimenovanjem za množice besedil uporabljam termin *besedilne skupine* (prim. Krajnc Ivič 2018, 2020). Besedilna vrsta se namreč formira glede na skupne prototipične medsebojno povezane kontekstualne in strukturne značilnosti na jezikovni in nejezikovni ravni, besedilni tip, recimo vabilo, prošnja, zahvala, pa se nanaša izključno na skupne jezikovne značilnosti in predstavlja vir za tvorjenje besedilnih vrst.

⁶ V prispevku sta termina komuniciranje in sporazumevanje rabljena sopomensko.

2.3 Sporazumevalna jezikovna zmožnost je opredeljena tudi v *Skupnem evropskem jezikovnem okvirju: učenje, poučevanje, ocenjevanje – SEJO* (2011: 35).⁷ Deljena je na jezikovno, sociolingvistično in pragmatično zmožnost, vsaka s svojimi podsestavinami. Te vključujejo teoretično znanje, spretnosti in praktično/operativno znanje. Jezikovne zmožnosti vključujejo znanje, spretnosti in druge razsežnosti jezika kot sistema ter vedenje o organizaciji tovrstnega znanja. Na družbene in kulturne kontekstualne spremenljivke oziroma na družbene konvencije jezikovne rabe se nanašajo sociolingvistične zmožnosti. Funkcionalno rabo jezikovnih fenomenov ob upoštevanju značilnosti besedilnih skupin zadevajo pragmatične zmožnosti. Te kategorije opisujejo področja in zmožnosti, ki jih posameznik kot član neke ali več družbenih skupin ponotranji, »torej notranje predstave, mehanizme in zmogljivosti, njihovemu spoznavnemu obstoju pa je mogoče pripisati vedenje in jezikovno rabo, ki ju je mogoče opazovati. Te notranje predstave, mehanizmi in zmogljivosti pa se razvijajo tudi v vsakem učnem procesu« (*SEJO* 2011: 35).

Za obravnavo besedilnih skupin nas je zanimal zlasti pojem raznojezičnosti, ki ga vpelje *SEJO* in razlikuje od večjezičnosti. Raznojezičnost je »celovit posameznikov jezikovni repertoar, sestavljen tudi iz najmanjših jezikovnih drobcev posameznih jezikov« (Skela 2011: 9). Posameznik v svoji miselni predstavi ne ločuje jezikov in kultur, ampak k razvijanju njegove sporazumevalne jezikovne zmožnosti prispeva celotno znanje in vse izkušnje z jeziki ter kulturami. »Posameznik lahko uporablja znanje več jezikov, da razume besedilo, ki je napisano ali celo govorjeno v prej 'neznanim' jeziku.« (*SEJO* 2011: 26)

2.4 Kot končno opredelitev sporazumevalne jezikovne zmožnosti navajam opredelitev po M. Bešter (2011: 121):

Sporazumevalna zmožnost je kompleksna zmožnost in sestoji iz naslednjih gradnikov/ sestavin: a) iz motiviranosti za sprejemanje in sporočanje, b) iz stvarnega/enciklopedičnega znanja prejemnika in sporočevalca, c) iz jezikovne zmožnosti prejemnika in sporočevalca, č) iz pragmatične/slogovne/empatične zmožnosti prejemnika in sporočevalca,

⁷ *SEJO* »predstavlja skupno osnovo za pripravljane jezikovnih učnih načrtov, kurikularnih smernic, izpitov, učbenikov itn. v Evropi« (Skela 2011: 5), ne navezuje se le na poučevanje tujih jezikov, temveč na poučevanje jezikov na sploh in je v prvi vrsti »deskriptivno in ne preskriptivno delo« (Skela 2011: 12), tako predstavlja nakopičeno teoretično, empirično in pedagoško védenje na področju jezikovnega poučevanja (Skela 2011: 7).

d) iz zmožnosti nebesednega sporazumevanja prejemnika in sporočevalca,⁸ e) iz meta-jezikovne zmožnosti prejemnika in sporočevalca.

Če lahko v tej opredelitvi sprejemem poševnico med stvarnim in enciklopedičnim znanjem, je raba poševnice moteča pri zapisu č) zmožnosti. Pragmatična, slogovna in empatična zmožnost kažejo vsaka na svojo specifično zmožnost. Slogovna zmožnost, vezana na celostnost⁹ besedila/diskurza, je povezana tako s sociolingvistično zmožnostjo kot pragmatično. Medtem ko empatične zmožnosti ne razvijamo nujno le skozi (jezikovne) komunikacijske procese, pravzaprav na tak način razvijamo le kognitivno empatijo, manj pa popolno, torej dejansko sočutje. Za uspešno jezikovno komuniciranje so potrebne še ustrezno razvite posameznikove fizične sposobnosti.

V prispevku je pozornost namenjena eni od petih jezikovnih spretnosti,¹⁰ tj. bralni spretnosti oziroma bralnega razumevanja, zato sledi kratka opredelitev bralne pismenosti in njenih gradnikov.

3 Bralna pismenost¹¹

Bralna pismenost je eden od temeljev jezikovne sporazumevalne zmožnosti, zato ne sodi le na območje jezika in književnosti, ampak se razvija na vseh področjih posameznikovega udejstvovanja. Tu navajam opredelitev bralne pismenosti po delovnem gradivu projekta OBJEM (*Gradniki bralne pismenosti* 2018):

Bralna pismenost je stalno razvijajoča se zmožnost posameznika/posameznice za razumevanje, kritično vrednotenje in uporabo informacij. Ta zmožnost vključuje razvite bralne veščine, (kritično) razumevanje prebranega, pojmovanje branja kot vrednote in motiviranost za branje ter druge gradnike bralne pismenosti. Kot taka je temelj vseh drugih pismenosti in je ključna za samouresničevanje posameznika/posameznice ter uspešno (so)delovanje v družbi.

⁸ O rabi terminov naslovnik, prejemnik, tvorec in sporočevalec glej Krajnc 2014.

⁹ Kriterij besedilnosti (prim. Krajnc 2020).

¹⁰ Druge spretnosti, ki jih navaja SEJO, so še slušno in govorno komuniciranje ter govorno in pisno tvorjenje besedil, ki se razvijajo lestvično, opisano s šestimi skupnimi referenčnimi ravnmi (Skela 2011: 12).

¹¹ Poglavlje je povzeto po *Gradniki bralne pismenosti*, Delovno gradivo, ZRSŠ, 2018.

Delovna gradivo kot gradniki bralne pismenosti navaja: 1) motiviranost za branje, 2) razumevanje koncepta bralnega gradiva, 3) glasovno zavedanje, 4) besedišče, 5) tekoče branje, 6) razumevanje besedil, 7) odziv na besedilo in tvorjenje besedil ter 8) kritično branje. Gradniki se razvijajo procesno, celostno, integrirano in medsebojno komplementarno. Pri tem so upoštevani posameznikov razvoj, predznanje, potrebe in posebnosti. Vsak gradnik sestavlja več elementov, recimo gradnik besedišče sestavljajo: a) razumevanje pomena besed in njihova uporaba pri sprejemanju in tvorjenju besedil, b) širjenje in usvajanje besedišča za uspešno branje z razumevanjem, učenje in sporazumevanje in c) uporaba jezikovnih virov in priročnikov.

Za prispevek so poleg gradnika besedišče pomembni še gradniki razumevanje besedil, odziv na besedilo in tvorjenje besedil ter glede na raven učenja slovenščine kot tujega jezika še gradnik kritično branje. V ospredju je zlasti gradnik razumevanje besedil, ki ga sestavljajo: a) sistematično razvijanje branja z razumevanjem, b) prepoznavanje teme, namena in okoliščin nastanka besedil, c) iskanje, primerjanje, urejanje, organiziranje podatkov iz besedil, č) sklepanje, razbiranje bistva, d) povzemanje in vrednotenje besedil, e) uporaba bralnih učnih strategij in f) uzaveščanje procesa branja. Elementi tega gradnika se kažejo tako,¹² da učeči se, učeča se povezuje prebrano s slikovnim gradivom, smiselno odgovarja na zastavljena vprašanja, prepozna okoliščine nastanka besedila, prepozna pomembnost pridobljenih informacij za svoje nadaljnje aktivnosti, išče bistvene podatke, poišče ključne besede, podatke predstavi z različnimi prikazi, povezuje prebrano z lastnimi izkušnjami, prepozna razmerja med različnimi pridobljenimi podatki, prepozna značilnosti besedila kot predstavnika neke besedilne vrste, povzame vsebino prebranega, to vrednoti itd.

3.1 Glede na kanal sodijo za analizo izbrane vremenske napovedi in horoskopi k zapisanim besedilom. Njihov besedilni del je povezan z drugimi semiotškimi sistemi, npr. zemljevid, simboli znamenj, zapis temperature zraka, hitrosti vetra ipd., informacije so tako naslovniku posredovane prek več različnih kodov, zato je za razumevanje obeh besedilnih vrst potrebna tudi razvita vizualna pismenost, ki je del večrazsežne pismenost (Haramija 2017: 306). Zlasti pri vremenski napovedi je bralec, bralka nagovorjen,

¹² Navedene dejavnosti so smiselne za obravnavani besedilni vrsti, sicer je dejavnosti še več.

nagovorjena z več različnimi kodi sporočanja, osnovne sestavine tako vremenske napovedi kot horoskopa – simboli za posamezna znamenja bralca, bralko takoj usmerijo k odlomku, ki vsebuje informacije, zanimive za bralca, bralko glede na znamenje, v katerem je rojen oz. rojena – so jezikovno/besedno besedilo, nejezikovno/nebesedno sporočilo in razmerje med njima, ki je praviloma dopolnjujoče, ponazarjalno, transparentno.

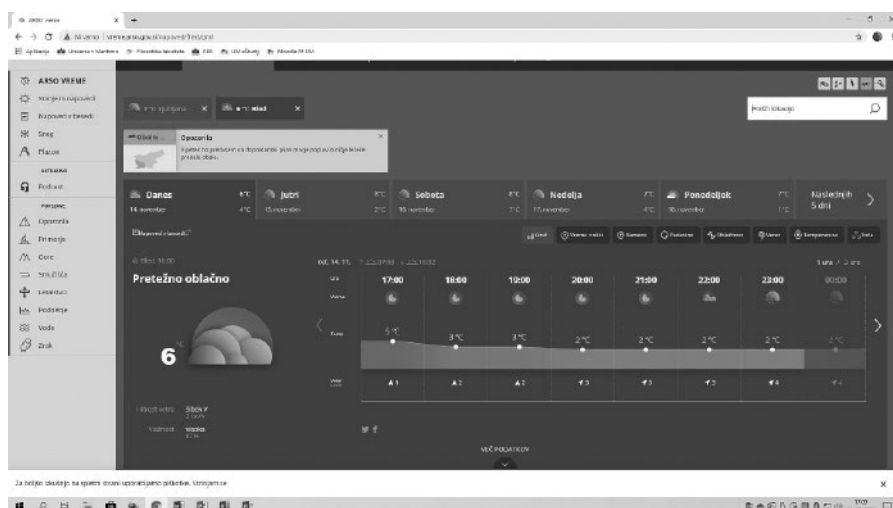
4 Besedilne skupine v procesu pridobivanja sporazumevalne jezikovne zmožnosti

Razumevanje besedila je neposredno povezano z (raz)poznavanjem besedilne vloge ali sporočevalnega namena. Ker je ta odsev tvorčeve motivacije, zakaj tvoriti besedilo, in cilja, ki se ga s tvorjenem želi doseči, je s pridobivanjem/razvijanjem sporazumevalne jezikovne zmožnosti neposredno povezano tudi vprašanje poznavanja besedilnih skupin. Mogoči sta vsaj dve izhodišči: 1) v tem procesu besedilne skupine nimajo posebne vloge oziroma 2) znanje o besedilnih skupinah je nujno, da lahko govorimo o (kritični) sporazumevalni jezikovni zmožnosti. Ustrezno visoka besedilnovrstna pismenost »uporabnikom jezika zagotavlja prepoznavanje in učinkovito rabo žanrov« (Nidorfer Šiškovič 2013: 273) ter omogoča večjo aktivno vključevanje na vseh življenjskih področjih.

4.1 Razlogi za izbor omenjenih besedilnih vrst so dvojni. Prvi se nanašajo na značilnosti izbranih besedilnih vrst, torej horoskopa in vremenske napovedi kot take. Zanju so poleg neobsežnosti/kratkosti – horoskop lahko preberemo le za svoje znamenje; vtis o prihajajočem vremenskem dogajanju dobimo že ob le bežnem pregledu vizualnega gradiva – značilne še vsebinska in oblikovna ustaljenost, oblikovna preglednost, razširjenost, aktualnost in avtentičnost. Drugi razlogi so povezani z znanjem in zmožnostmi, ki jih v procesu pridobivanja jezikovnega znanja učeči se, učeča se lahko pridobi oziroma razvija. *SEJO* namreč na strani 92 kot zglede bralnih dejavnosti navaja branje za iskanje podatkov, torej uporabnosti (vremenska napoved) in branje za razvedrilo, torej zabavanje (horoskop), ki jih učeči se, učeča se ali jezikovni uporabnik, uporabnica izvaja zato, da bi »razbral bistvo, razbral specifične podatke, natančno razumel vsebino in razbral implikacije« (*SEJO* 2011: 92).

6 Značilnosti izbranih besedilnih vrst in možni načini njune obravnave pri razvijanju bralne pismenosti

6.1 Vremenska napoved¹³ je relativno kratko, opisovalno, širšeinteresno in informativno besedilo,¹⁴ usmerjeno na dejstva o verjetnih vremenskih dogajanjih na nekem območju v nekem časovnem obdobju. Tvorec besedila je meteorolog, ki na osnovi podatkov vremenske postaje razbere, katere informacije je treba posredovati uporabnikom spletne strani ali drugim anonimnim naslovnikom. Vremenska napoved, kot jo najdemo v množičnih mediji (slika 1), je publicistično besedilo o aktualnem vremenskem dogajanju, napisano tako, da jo lahko brez večjih težav vsakdo hitro tudi le vizualno razume (slika 2), gre torej za celotno branje besedila.

Slika 1: Vremenska napoved za 14. 11. 2019, vir: ARSO <https://www.arso.gov.si/>

Njena besedilna vloga je naslovnike in naslovnice informirati o vremenskem dogajanju. Kot taka je pomembna pomoč pri odločanju, saj imajo informacije v vremenski napovedi praktično/uporabno vrednost. Naslovnik, naslovnica vremensko napoved pričakuje vedno na istem mestu v časopisu

¹³ Prim. Heinemann, Heinemann 2002: 205–212.

¹⁴ Gradivo: v analizo je bilo zajetih 20 vremenskih napovedi spletne strani ARSO naključno v obdobju od januarja 2018 do novembra 2019. Del gradiva je zajetega v zbirki praktično-sporazumevalnih zapisanih besedil P–BERTA, nastali v okviru projekta Slovenščina na dlani.

ali na spletni strani, po radiu ali televiziji pa tudi ob istem času. Vremenska napoved je jasno ločena od ostalih besedil.

Besedilne enote vremenske napovedi so napoved, obeti, opozorilo, napoved za sosednje pokrajine, vremenska slika, vpliv vremena na počutje, napoved za prihajajočih 5–10 dni, zemljevid/karta območja, za katerega je napoved (slika 2). Te besedilne enote bi lahko poljudno premeščali, a zaradi ustaljenosti zaporedja besedilnih enot bi tovrstne spremembe delovale nenavadno, moteče. Navedene besedilne enote so odstavčno ločene s črto in naslovljene s krepkim tiskom večje pisave kot ostalo besedilo.

14. 11. 2019 ARSO vreme

7 °C Ljubljana

Napoved v besedi 🔊 Zvočna napoved (MP3)

Četrtek, 14.11.2019 ob 12h

Napoved za Slovenijo

Popoludne bo pretežno oblačno, pooblačilo se bo tudi na Primorskem, kjer bo pihala šibka burja. Ponekod na jugu bo znova začelo rahlo deževati. Najvišje dnevne temperature bodo od 4 do 10, na Primorskem do 15 °C.

Jutri bo v zahodni in deloma osrednji Sloveniji občasno deževalo. Drugod bo pretežno oblačno in večinoma suho. Ob morju bo pihal zmeren, občasno okrepljen jugo, ponekod drugod jugovzhodni veter. Zvečer se bodo padavine okrepile in v noči na soboto zajele vso Slovenijo. Najnižje jutranje temperature bodo od 1 do 6, na Primorskem od 7 do 12, najvišje dnevne v Gornjesavski dolini okoli 4, drugod od 8 do 12, na Primorskem do 17 °C.

Napoved za sosednje pokrajine

Danes bo zmrno do pretežno oblačno, popoldne se bodo nad Jadrantom in sosednjimi pokrajinami Hrvaške začele pojavljati krajevne padavine. V Kvarnerju bo pihala šibka burja.

Jutri bo v krajih zahodno od nas oblačno in deževno. Drugod bo večinoma suho. Ob Jadrantu bo pihal zmeren do močan jugo.

Obeti

V soboto in nedeljo bo oblačno z občasnim dežjem.

Opozorila

V petek bo predvsem ob dopoldanski plimi morje poplavilo nižje ležeče predele obale.

Slika 2: Vremenska napoved v besedi za 14. 11. 2019, vir: ARSO <https://www.arso.gov.si/>

Na strukturno-slovnično ravni za vremensko napoved velja, da je tvorjena praviloma v prihodnjem glagolskem času (*Drugod bo večinoma suho*). Prepletajo se samostalniški in pridevniški izrazi, kot je to značilno za opisovanje kot slogovni postopek. Na leksikalni ravni so značilni izrazi, kot so npr. *sončno, oblačno, megla, sneg, dež, veter, nevihta, plohe, najvišje, najnižje, temperatura, izpostavljen*, torej samostalniki, ki poimenujejo vremenske pojave, pridevniki, ki izražajo njihovo intenzivnost in lastnost,

ter števniki. Besedilna spetost je le navidezno šibka, med besedilnimi enotami prevladujejo dodajalna razmerja, in sicer prilastkovi odvisniki (... *pooblačilo se bo tudi na Primorskem, kjer bo pihala šibka burja.*) in vezalno priredje (*Zvečer se bodo padavine okrepile in v noči na soboto zajele vso Slovenijo*), lahko brezzvezje (*Popoldne se bo delno zjasnilo, nastajale bodo krajevne plohe*), vlogo povezovalca besedilnih enot namreč opravljajo prislovni konektorji (*ponekod, drugod, na jugu*), ki kažejo na to, da so besedilne enote v razmerju meronimije (Slovenija – celota; jug Slovenije, Primorska, ob morju, Gornjesavski dolini – deli celote) in časovnem razmerju, ki ga izražajo deiktiki *popoldne, zvečer, jutri, danes, v soboto* itd. (Slika 2), zato tudi v primeru hkratnosti ali dodajalnosti, izraženih v stičnih propozicijah, besedilnih enot ne moremo premeščati. Močnejšo besedilno spetost ustvarjajo še elipse povedka, osebka v stavku lahko še dela imenske zveze (*Najnižje jutranje temperature bodo od 1 do 6 ø /izpuščeno stopinj Celzija/, ø na Primorskem ø od 7 do 12, najvišje dnevne ø v Gornjesavski dolini ø okoli 4 ø*) ter druga medleksemska razmerja, recimo protipomensko (*najnižje – najvišje*).

6.1.1 Z nalogami različnega tipa, npr. izberi pravilni odgovor, izberi več pravih odgovorov, izberi napačni odgovor, odgovori na vprašanje, dopolni poved, vstavi manjkajoči podatek, učeči se, učeča se vadi branje za iskanje/ razbiranje (specifičnih) podatkov in natančno razumevanje vsebine [1].

[1] Pravilne in napačne trditve o vsebini vremenske napovedi

Najvišje dnevne temperature na vzhodu bodo do 20 °C.

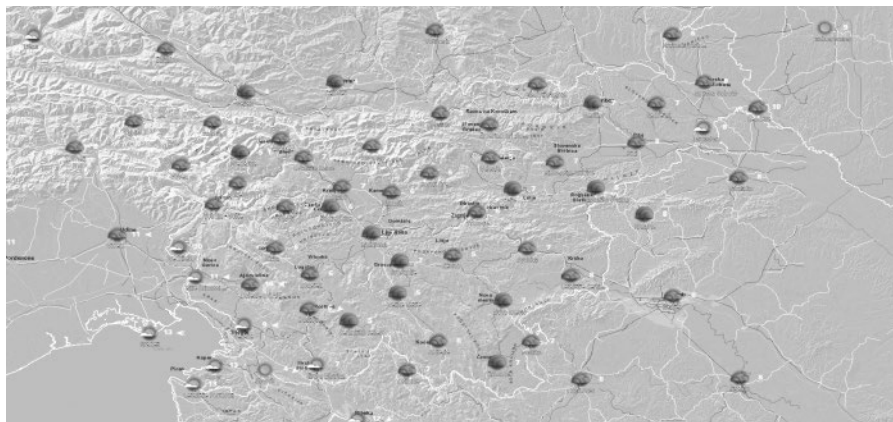
V nedeljo bo po nekaterih nižinah občasno deževalo.

V četrtek, 14. 11. 2019, je bilo zmerno do pretežno oblačno.

V petek, 15. 11. 2019, je v vzhodni Sloveniji bilo večinoma suho.

Verjetnost je bila, da je bila v četrtek popoldan v Celju nevihta.

Ob piktogramih učeči se, učeča se lahko vadi leksiko, vezano na vremenske pojave (*burja, jugo, deževati*), dneve v tednu (*četrtek, petek, sobota*), njihovo zaporedje, tudi deiktikov (*danes, jutri*), dele dneva (*popoldan*), zemljepisna lastna imena (*Kvarner, Slovenija, Jadran*) in glavne števnike (*17*) ter hkrati tudi njihovo zapisovanje. Zemljevid Slovenije oziroma območja, na katerega se vremenska napoved nanaša, učečemu se, učeči se omogoča še učenje o značilnostih tega območja in razvijanje orientacije na zemljevidu [2].

Slika 3: Zemljevid Slovenije k vremenski napovedi za 14. 11. 2019,
vir: ARSO <https://www.arso.gov.si/>

[2] Naloge, ki spodbujajo orientacijo na zemljevidu, branje piktogramov in iskanje specifičnih podatkov.

*Kakšno bo vreme v četrtek popoldne v okolici Maribora? **Oblačno.***

*Ali bo tudi v okolici Novega mesta oblačno? **Da.***

*Kje bo v četrtek popoldan pretežno oblačno? **V okolici Ptuja, Jesenic, Slovenj Gradca itd.***

Ob branju in reševanju nalog je delo z zemljevidom nujno, kar kaže na to, da je zemljevid obvezna vsebinska besedilna enota vremenske napovedi.

Slika 4: Homonimnost jezikovnega izraza odpravi kontekst, konkretno fotografija, vir: zasebna stran družabnega omrežja Facebook

Za ravni učinkovitosti in mojstrstva lahko jezikovni pouk popestrijo tudi šale, ki temeljijo na jeziku (slika 4).

Šala je zanimiva tudi zaradi svoje vezanosti neposredno na socialni svet oziroma polpretekle družbene značilnosti.

6.2 Tudi horoskop¹⁵ je napoved, in sicer po *Slovarju slovenskega knjižnega jezika*¹⁶ ‘napoved človekove usode po položaju zvezd’, po *Slovenskem etimološkem slovarju*¹⁷ pa ‘prikaz stanja planetov ob rojstvu in od tod izhajajoče napovedi’, zato nekateri raziskovalci astrologije horoskope tudi sami primerjajo z vremensko napovedjo ali opozorilom o nevarnostih na cesti, in sicer v smislu, da vremenska dogajanja ali poročila o stanju na cestah kažejo na verjetnost dogajanja, od posameznika, posameznice pa je odvisno, ali bo npr. zaradi dežja moker ali obtičal na cesti, ker napovedi oziroma opozorila ni (pravočasno) upošteval. Pomembno je vedeti, da pri horoskopu ne gre za določanje vpliva »nebesnih teles na človeka. Ta vpliv ne obstaja in ga je zaman iskati. Kljub napačnim trditvam številnih astrologov o obstoju merljivih vplivov planetov, ki jih je znanost že zdavnaj po pravici ovrgla in označila za pravljično, džotiš nikdar ni vztrajal pri tem. Še več, od samega začetka /.../ se je govorilo o usklajenosti ali sinhroniciteti¹⁸ med »neбом in Zemljo« (Kezele 2016: 62). A horoskopi v medijih tega ne upoštevajo, nasprotno, spodbujajo stereotipne vedenjske vzorce, družbene vloge in odnose.

Horoskopu kot besedilni vrsti je po Kösterju (1998: 97) kljub sprejetosti in priljubljenosti v družbi namenjene le malo pozornosti.¹⁹ Ima ustaljeno in prepoznavno oblikovno-semantično zgradbo (Jesenšek 2000: 39). Tvorjen je lahko za določeno časovno obdobje, zato lahko govorimo o različicah horoskopa: dnevni, tedenski, mesečni, letni. Jesenšek (2000: 39) navaja, da je celotno besedilo vedno »razdeljeno na dvanajst delov za dvanajst nebesnih znamenj«. Ta trditev drži za dnevni, tedenski ali mesečni horoskop, o letnem horoskopu in horoskopu o ujemanju med znamenji, ki sta praviloma

¹⁵ Glej tudi Krajnc Ivič 2019.

¹⁶ www.fran.si, dostop 30. 3. 2018.

¹⁷ www.fran.si, dostop 30. 3. 2018.

¹⁸ Termin sinhroniciteta se nanaša na Jungovo načelo »smiselne časovne povezanosti dveh vzročno nepovezanih dogodkov« (Kezele 2016: 14).

¹⁹ Po podatkih COBISS-a iskalna pogoja besedilna vrsta in horoskop oziroma mali oglas dasta le pet enot o horoskopu kot besedilni vrsti, med drugim Jesenšek (2000) in Köster (1998) ter tri tujejezična diplomska dela. Iz tega izhaja, da horoskopu in malemu oglasu kot besedilni vrsti v slovenističnem jezikoslovju še ni bilo namenjene pozornosti.

obsežnejša in daljša, pa je za vsako posamezno znamenje smiselno govoriti kot o samostojnem besedilu. Avtorica nadalje navaja, da se horoskop lahko deli še po »področjih človekovega delovanja, po spolu ali datumu rojstva znotraj posameznega znamenja«. Posledica tvorjena horoskopa ločeno glede na spol je tudi tvorjenje horoskopa s poudarkom na tistih področjih človekovega življenja, ki so bližje potencialnim bralcem ali bralkam. Najpogostejša področja ali z besedilnega vidika vsebinske besedilne enote horoskopa znotraj posameznega znamenja so ljubezen, služba, denar in zdravje, za horoskope, tvorjene za daljše časovno obdobje, lahko še družina.

Horoskop v učnih načrtih ni predviden za obravnavo, a kot ugotavljata Jesenšek (2000) in Köster (1998), je za potrebe frazeologije in tudi besediloslovja pri jezikovnem pouku zelo primeren, saj prisotnost raznih frazeoloških enot in številnih ustaljenih rutinskih komunikacijski obrazcev omogoča (Jesenšek 2000: 42) »sistematično opazovanje oblikoslovno-skladenjskih, pomenskih, slogovno-pragmatičnih in besedilnih razsežnosti rabe /.../ jezika«.

Tudi horoskop se pojavlja na točno določenih mestih na spletu in drugih medijih, zato učitelj, učiteljica zlahka dostopa do vedno novih avtentičnih primerov.

Za razliko od vremenske napovedi je horoskop z vidika slogovnega postopka utemeljevalno in z vidika besedilne vloge eksplicitno usmerjevalno besedilo, saj z navajanjem informacij o položajih planetov neposredno svetuje naslovniku, naslovnici, kako bi bilo zaželeno ravnati v dani situaciji, zato so poleg leksike (frazeološke enote in pogoste ter za horoskope značilne kolokacije) za opazovanje zanimivi tudi načini vzpostavljanja razmerij med besedilnimi enotami in načini ter sredstva poimenovanja oziroma ogovarjanja naslovnika, naslovnice.

6.2.1 Horoskop ima ustaljeno oblikovno-semantično zgradbo (Jesenšek 2000: 39), zato učeči se, učeča se ob njem lahko vadi zlasti natančno razumevanje vsebine prek prepoznavanja in razumevanja leksikalnih, zlasti frazeoloških enot in značilnih kolokacij, prek rabe glagolskega časa in skladenjsko-pomenskih razmerij.

6.2.1.1 Na leksikalni ravni učeči se, učeča se v horoskopih vadi frazeme (*ne belite si glave*,²⁰ *z vami na čelu*, *z živci boste na robu*, *na prvi pogled*, *trka na vaša vrata*, *za vsako ceno*, *zelena luč*), med katerimi prevladujejo

²⁰ Frazeološke enote niso navedene v slovarski obliki.

somatski, pregovore (*Nasprotja se privlačijo*) in splošnice/puhlice (*Sledite sebi in svojim čustvom*), ki so sicer po ugotovitvah Jesenšek (2000) v horoskopih pogostejše od pregovorov ali rekov.

6.2.1.2 Na leksikalno-kohezivni ravni k razvijanju razumevanja besedila prispevajo stilistično-kohezivna sredstva, zlasti perifraze za poimenovanja življenjskih področij ali planetov, npr. *planet sreče, veselja in denarja* kot koreferenca za planet Venera, saj prav te perifraze otežujejo razumevanje besedila oziroma bralcu, bralki v spominu ostanejo le znane poimenovalne enote (*sreča, veselje, denar*). Učeči se, učeča se spoznava pogoste nominalne kolokacije (*romantične urice, usodno srečanje, dober zaslužek, duhovne vrednote, osebna moč*), s katerimi tvorec, tvorka vsebino lahko izrazi olepševalno (*napetosti z nadrejenimi, službene tegobe*) in tako omili dano informacijo.

6.2.1.3 Na strukturno-slovnični ravni učeči se, učeče se ob nagovorih naslovnika ali naslovnice vadi rabo velelnikov, saj je apel naslovniku, naslovnici, da naj stori svetovano, praviloma tako izražen (*počakajte, pokličite, sprostite se, premislite*). Nadalje še z rabo modalnega glagola (*ne boste morali ustaviti, ne smete zavriniti*) in drugih oblik neposrednega nagovarjanja naslovnika ali naslovnice (*Le pogumno!*),²¹ ki bi jih pravzaprav lahko umestili med t. i. sporočanjsko-pragmatične frazeološke enote, torej na leksikalno raven.

6.2.1.4 Koherentnost, ki skupaj s kohezivnostjo sodi na besedilno/diskurzivno raven, je znotraj posameznega znamenja dosežena tematsko glede na področja, na katera se ubesediljeno nanaša (partnerski odnosi, delo, zdravje), zato so besedilne enote lahko le sopostavljene [3]. Če se več enot nanaša na neko področje, lahko tvorijo »zgodbo«, v takih primerih [4] učeči se, učeča se vadi pomensko-skladenjska razmerja med besedilnimi enotami (pogojna, vzročna, posledična, protivna, stopnjevalna). Zlasti pogosta so pogojna, saj z njimi tvorec, tvorka lahko implicitno nagovarja le določeno skupino naslovnikov ali naslovnice [6], npr. študente, študentke, samske, poročene.

²¹ Tu je opazna tudi eliptičnost, ki sodi na besedilno/diskurzivno raven.

[3]

V torek bo že drugi pozitivno delujoči planet začel sevati na vas energije sreče, zadovoljstva, ljubezni, igrivosti, boljšega zdravja in zasluzka. Za dolgo potovanje s terapijo potrebujete precejšnja sredstva, zato boste skušali delati honorarno ali prek dopolnilne dejavnosti. Boljše počutje boste dosegli samo s popolno spremembo negativnih vzorcev življenja in zamenjavo odnosov, ki so večinoma pogubni.

[4]

Imeli boste težave na delovnem mestu. Nekaj vaših sodelavcev se ne mara in si ne zaupajo, zaradi tega bo težko delati z njimi. Prilagoditve bodo potrebne, da boste skupaj delovali najboljše. Če ste v poziciji, da se lahko mešate, se ne obotavljajte. Če pa niste, se enostavno oddaljite od situacije.²²

Bolj boste bežali pred novimi odgovornostmi, slabše se boste počutili.

Če se odpravljate na potovanje, bodite previdni glede zamud in napačnih informacij.

[6]

Če študirate, boste imeli veliko stika z enim izmed profesorjev.

Če predstavljene značilnosti horoskopa kot besedilne vrste sodijo morda bolj na višjo raven ali raven učinkovitosti ter mojstrstva, lahko učeči se, učeča se na vstopni in vmesni ravni ter na ravni sporazumevalnega praga slovenščine kot drugega ali tujega jezika vadi poimenovanja mesecev (*marec, sušec*) – tudi slovenskih, ne le mednarodnih –, števnike (*1. znamenje in do 21. v mesecu*), poimenovanja nebesnih teles (*Sonce, Luna, Venera*), ozvezdij (*ozvezdje Rib, ozvezdje Strelca*), živali (*oven vs. Oven*), pri čemer simbole²³ za posamezna znamenja poveže z jezikovnim izrazom.

7 Sklep

Horoskop in vremenska napoved kot besedilni vrsti jasno izkazujeta za svojo skupino prototipne vsebinsko-strukturne značilnosti, oblikovane na osnovi konvencij jezikovnih uporabnikov in uporabnic o jezikovno-komunikacijskih vzorcih. Te značilnosti se kažejo v sporočevalnem, sporočevalkinem namenu/besedilni vlogi, ubesedeni z značilno leksiko in

²² Učeči se, učeča se v horoskopu lahko opazuje rabo glagolskih časov, zlasti pomenske spremembe pri rabi sedanjika in prihodnjika.

²³ Vizualni kod posreduje sporočilo na že znani način.

tipičnimi slovnično-strukturnimi značilnostmi. Prispevek tako skuša slediti zahtevam komunikacijsko-funkcijskega pristopa k poučevanju jezika in k razvijanju branja z razumevanjem.

Viri in literatura

Marja BEŠTER TURK, 2011: Sporazumevalna zmožnost – eden izmed temeljnih ciljev pouka slovenščine. *Jezik in slovstvo* 56/3–4. 122–127.

Dragica HARAMIJA, 2017: Lahko branje. *Med didaktiko slovenskega jezika in poezijo: ob 80-letnici Jožeta Lipnika*. Marko Jesenšek (ur.). Maribor: Univerzitetna založba Univerze v Mariboru (Mednarodna knjižna zbirka Zora; 119). 296–314.

Margot HEINEMANN, Wolfgang HEINEMANN, 2002: *Grundlagen der Textlinguistik*. Interaktion – Text – Diskurs. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.

Vida JESENŠEK 2000: Frazeologija in horoskop pri pouku nemškega jezika. *Vestnik* 34/1–2. 35–42.

Adrian Predrag KEZELE, 2016: *Sinhroniciteta: prebujanje Celote: kako sinhroniciteto učinkovito uporabljati v vsakdanjem življenju*. Ljubljana. Založba Chiara.

Lutz KÖSTER, 1998: Phraseolexeme in Horoskopen. Funktionale Analyse und didaktische Potenz dieser Textorte für die Vermittlung von Deutsch als Fremdsprache. *Phraseologismen in Text und Kontext*. Bielefeld: Aisthesis Verlag. 97–120.

Mira KRAJNC IVIČ, 2014: Sporočevalec ali vendarle tudi tvorec, prejemnik ali vendarle tudi interpret. *Slovenski jezik na stičišču več kultur*. Marko Jesenšek (ur.). Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti (Mednarodna knjižna zbirka Zora; 102). 251–265.

–, 2018: Besedilne vrste v slovenskem besediloslovju. *Jezik in slovstvo* 63/2–3. 75–86, 276.

–, 2019: Frazeološke enote v horoskopih in malih oglasih – besedilnovrstni vidik. *Frazeologija, učenje i poučevanje*. Željka Macan (ur.). Reka: Sveučilište u Rijeci Filozofski fakultet. 171–184.

–, 2020: Obravnava besedil: merila za razlikovanje med besedilno vrsto in besedilnim tipom. *Slavistična revija* (v tisku).

Mojca NIDORFER-ŠIŠKOVIČ, 2013: Žanrskost funkcijskih besedilnih vrst. V: ŽELE, Andreja (ur.). *Družbena funkcijskost jezika: (vidiki, merila, opredelitve)*, (Obdobja, ISSN 1408-211X, 32). 1. natis. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 269–275.

Projekt OBJEM, 2018: *Gradniki bralne pismenosti* (Delovno gradivo). Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Jerca VOGEL, 2014: Jezikovna kulturna zavest pri pouku materne/prvega jezika. *Jezik in slovstvo* 59/4. 3–14.

Janez SKELA, 2011: Spremna beseda. *Skupni evropski jezikovni okvir: učenje, poučevanje, ocenjevanje*. 5–13.

Skupni evropski jezikovni okvir: učenje, poučevanje, ocenjevanje. Irena Kovačič (prevod). El. knjiga. Ljubljana: Ministrstvo RS za šolstvo in šport, Urad za razvoj šolstva, 2011. Dostopno na: <https://centerslo.si/wp-content/uploads/2015/10/SEJO-komplet-za-splet.pdf>; pridobljeno 14. 11. 2019.

Summary

Researchers (for example Köster, Jesenšek) of teaching German as a second or a foreign language note that horoscopes as a genre are very suitable for discussions because of their non-extensiveness, substance and style stability, visual transparency and (media) distribution, therefore their findings will be applied to Slovene as a second or a foreign language. Non-extensiveness, substance and style stability, visual transparency and (media) distribution are also applied for weather forecast. The horoscope and weather forecast thus clearly indicate prototypical characteristics of their genres, which have been developed through the language users' conventions and language communications patterns. Their prototypical characteristics are reflected in the communicative function, containing the characteristic lexis relative to the media-positional and thematic features of a concrete communication event. The chosen genres are the product of established language actions within the medium as a social system. Their stabilisation reflects a norm that in a language usage asserts that in a given environment of a given community a certain language phenomenon is considered to be 'normal', that is to say, average, valid, customary, and therefore able to be upheld by the people and because of which it can be relied that the text will be properly given/understood. Through these two genres, learners are taught about the language, together with the learning of behaviours, typical and appropriate for a certain social system, spontaneously. By examining the selected genres, learning Slovene as a second or a foreign language makes it possible to learn about the link between the texts and the language communication activities, which are typical for the native speakers of Slovene, with the knowledge they already possess.